

TASVIRIY SAN'ATNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA TARIXIY TAHLIL

Turgunova Muxlisa¹

¹ Qo'qon davlat universiteti

San'atshunoslik va sport fakulteti

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi 02/24

Turgunovamuxlisaturgunova636@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:13.06.2025

Revised: 14.06.2025

Accepted:15.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

*tasviriy san'at, tarix,
madaniyat, g'or rasmlari,
antik san'at, miniatyura,
realizm, modernizm, o'zbek
san'ati, raqamli san'at,
ta'lim*

Maqoladanda asosan tasviriy san'atning insoniyat tarixidagi ilk bosqichlaridan boshlab, antik davr, o'rta asrlar, Uyg'onish, Yangi davr va zamonaviy san'atgacha bo'lgan rivojlanish yo'li chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Maqolada turli madaniyat va sivilizatsiyalardagi tasviriy san'atning asosiy xususiyatlari, rassomlik maktablari, texnologik taraqqiyot va san'atning jamiyat hayotidagi o'rni har tomonlama yoritiladi. O'zbekiston tasviriy san'atining milliy taraqqiyot bosqichlari ham tahlil etilgan.

KIRISH. Tasviriy san'at inson tafakkuri va madaniyatining tub ildizlariga borib taqaladi. Insoniyat tarixining barcha bosqichlarida san'at, xususan tasviriy san'at, jamiyatda o'zining o'rni va ahamiyatiga ega bo'lib kelgan. Bu san'at turi nafaqat jamiyatning estetik ehtiyojlarini, balki tarixiy voqealarni, ma'naviy qadriyatlarni, ijtimoiy munosabatlarni ham o'zida mujassamlashtiradi. Har bir sivilizatsiyaning san'ati uning dunyoqarashi, falsafasi va madaniyatini aks ettiradi.

Qadimgi davr va ilk san'at namunalari va Paleolit va neolit davri san'ati haqda gaplashamiz. Tasviriy san'atning eng qadimgi namunalari paleolit davriga to'g'ri keladi. Frantsiyadagi Lasko va Ispaniyadagi Altamira g'or rasmlari eng mashhur misollardir. Bu rasmlarda asosan hayvonlar, ov manzaralari va abstrakt belgilar tasvirlangan. Ular

insonning atrof-muhitga moslashishi, dunyoni o'zicha idrok etishi va tabiatga e'tiqodini aks ettiradi.⁶²

Neolit davrida esa sopol idishlardagi bezaklar, toshdan yasalgan haykaltaroshlik va devoriy naqshlar keng tarqalgan.

Qadimgi Misr san'ati diniy marosim va qirollik saltanati uchun xizmat qilgan. Fir'avnlarining piramidalari, mumiyalar uchun sarkofaglar, ibodatxonalar devorlaridagi rangli rel'ef va rasmlar, papirus ustiga tushirilgan suratlar — ularning barchasi dunyo san'ati xazinasida o'chmas iz qoldirgan.

Mesopotamiyada gil haykallar, Zigguratlar, Babilon devorlari va hunarmandchilik buyumlari rivojlandi.

Qadimgi Hindistonda ellin va buddaviy madaniyat ta'sirida ibodatxona haykallari va rangtasvirlar keng taraqqiy etdi. Xitoyda esa ipakda ishlangan miniatyuralar, pechat va grafik asarlar rivojlandi.

Antik Yunonistonda tasviriy san'at realizm va idealizm uyg'unligida rivojlandi. Yunon rassomlari inson anatomiya va proporsiyasini mukammal o'rgangan holda marmardan haykallar va devoriy mozaikalar yaratishgan. Afina, Olimpiya va Delfi madaniyat markazlari bo'lgan.

Rim san'atida portret, haykaltaroshlik va monumental me'morlik taraqqiy etdi. Pompeya va Gerkulaneumda freskalar, Kolizey va forumlarda haykaltaroshlik namunalarini ko'ramiz⁶³.

O'rta asr Yevropasida san'at asosan diniy mavzular bilan bog'liq bo'ldi. Xristianlik, katolik va pravoslav cherkovlari uchun mozaikalar, ikonalar, vitrajlar yaratilgan. Gotika va Romanesk uslubidagi me'morlik va haykaltaroshlik namunalari, Notre-Dame de Paris, Milan duomosi kabi yodgorliklar buning yorqin misolidir⁶⁴.

Islom san'atida tasviriy san'at ko'proq naqsh, arabeska, geometrik va o'simlik ornamentlari, kaligrafiya va miniatyura ko'rinishida rivojlandi. Markaziy Osiyo va O'rta Osiyoda esa Buxoro, Samarqand, Hirot maktablari miniatyura, devoriy rasmlar va keramika bilan mashhur bo'ldi.

O'zbekiston hududida qadimdan xalq amaliy san'ati (so'zana, do'ppi, gilam, kulolchilik) va monumental devoriy rasmlar rivojlangan. Temuriylar davrida Kamoliddin Behzod, Mirak Naqqosh, Ahmad Donish kabi rassomlar Sharq miniatyura maktabini dunyoga mashhur qilgan.

XIV–XVI asrlarda Yevropada Uyg'onish davri boshlandi. Bu davrda rassomlar anatomiya, harakat va yorug'likni mukammal o'rgana boshladi. Leonardo da Vinchi,

1. ⁶² Rassomchilik tarixi. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: "Uzbekiston", 2017.

2. ⁶³ G'ulomov A. "San'at va jamiyat". – Toshkent: "Fan", 2013.

3. ⁶⁴ Yusupov O. "Yevropa tasviriy san'atining taraqqiyoti". – Toshkent: "Sharq", 2016.

Sandro Botticelli, Rafael, Mikelanjelo, Jan Eyck kabi rassomlar yaratilgan asarlari bilan san'at tarixida yangi sahifa ochdi ⁶⁵.

Uyg'onish san'atining asosiy xususiyatlari — realizm, tafakkurning erkinligi va insonparvarlik.

Barokko, Rokoko va Klassitsizm haqda suhbatlashamiz. XVII–XVIII asrlarda Yevropada Barokko, Rokoko va Klassitsizm uslublari shakllandi. Barokko uslubi ko'tarinkilik, dramatism va hashamat, rokoko esa engillik va nafislik bilan ajralib turadi. Klassitsizm esa qadimgi yunon va rim san'atiga qaytish, tartib va ideallik asosiy o'rinda bo'ldi.

Bu davrlarda Hindiston, Eron, Turkiya va Xitoyda rangtasvir, miniatyura, sopol, nafis metall buyumlar va bog'bonchilik (landshaft dizayni) san'ati rivojlandi. XIX–XXI asrlar: Modernizm, Postmodernizm va Zamonaviy san'at, XIX asrda realizm (Kurbé, Repin), impressionizm (Mone, Renoar, Degas) san'atning asosiy yo'nalishlariga aylandi. Impressionistlar yorug'lik va ranglar o'yiniga, real hayot manzaralariga urg'u berishdi.

XX asr boshlarida kubizm (Pikasso, Braque), futurizm, ekspressionizm (Munch), abstrakt san'at (Kandinskiy, Malevich) shakllandi. Bu yo'nalishlar san'atda shakl va mazmunning erkinligini, ijodiy eksperimentlarni namoyon etdi.

XXI asrda san'atda raqamli texnologiyalar, 3D modellash, digital painting, videoart, installyatsiya, land-art, street-art (ko'cha san'ati), NFT va boshqa innovatsion yo'nalishlar paydo bo'ldi.

Zamonaviy tasviriy san'at o'ziga xos uslub va texnikalar bilan pedagogik, dizayn, reklama, ommaviy axborot va madaniyat sohalariga keng kirib bordi. O'zbekiston tasviriy san'atining taraqqiyot bosqichlari haqda gaplashamiz.

O'zbekiston hududida qadimdan gilamdo'zlik, naqshinkorlik, so'zana, kulolchilik, yog'och o'ymakorligi rivojlangan. Sovet davridan boshlab rassomchilik, haykaltaroshlik, grafik va amaliy san'at mustaqil tarmoqlarga bo'lindi. G'afur G'ulom, Chingiz Ahmarov, Turg'unboy Abdullayev, Bobur Ismoilov, Dilorom Mamedova kabi zamonaviy rassomlarning ijodi yangi bosqich sifatida qayd etiladi. Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlar va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligida rangtasvir, grafik va zamonaviy installyatsiya yo'nalishlari rivojlandi. Tasviriy san'at sohasida ko'plab respublika va xalqaro ko'rgazmalar, festivallar o'tkazilmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytishim mumkinki tasviriy san'at insoniyat tafakkuri va madaniyatining uzviy qismi sifatida har bir davrda yangi mazmun va shakllarga ega bo'lib kelmoqda. Uning rivojlanish bosqichlarini chuqur o'rganish — estetik tafakkur, tarixiy ong va milliy g'ururni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda tasviriy san'at yosh avlodni tarbiyalash,

4. ⁶⁵ Buxoriy B., Xasanov D. "O'zbek tasviriy san'atining asoslari". – Samarqand: "Zarafshon", 2018.

jamiyatda estetik qadriyatlarni shakllantirish, yangi innovatsion texnologiyalarni san'atga tatbiq qilishda muhim vosita bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rassomchilik tarixi. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: “Uzbekiston”, 2017.
2. G'ulomov A. “San'at va jamiyat”. – Toshkent: “Fan”, 2013.
3. Yusupov O. “Yevropa tasviriy san'atining taraqqiyoti”. – Toshkent: “Sharq”, 2016.
4. Buxoriy B., Xasanov D. “O'zbek tasviriy san'atining asoslari”. – Samarqand: “Zarafshon”, 2018.
5. Arnason H. H. “History of Modern Art”. – Pearson, 2012.
6. Hasanov Q. “O'zbekiston tasviriy san'atining yangi bosqichlari”. – Toshkent: “Sharq”, 2021.
7. Chernetsov N. “Istoriya iskusstva. Ot pervobytnosti do XXI veka.” – Moskva: “Eksmo”, 2015.
8. Honour H., Fleming J. “A World History of Art”. – London: Laurence King, 2009.
9. Bakhtiyorovich, Ismonov Khurshidbek, and Ruziyev Nuriddin Mukhammadaliyevich. "Pairing, Their Own Aspects and Corresponding Methods of Work with Pairing in the Autocad Software." *International Journal on Orange Technologies* 3.12 (2021): 211-216.
10. qizi Abduraimova, Muazzamoy Abduqodir. "PERSPEKTIVA." *INTERNATIONAL CONFERENCES*. Vol. 1. No. 11. 2022.
11. Xurshidbek, Ismonov, Rustamov Umurzoq, and Abduraimova Muazzamoy. "MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYA ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.4 (2022): 70-81.
12. Ismonov, Xurshidbek Baxtiyorovich, and Muazzamoy Abduqodir qizi Abduraimova. "ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.3 (2022): 288-296.
13. Qizi, Abduraimova Muazzamoy Abduqodir. "PROJECTION AND AXONOMETRY."